ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 14, številka 1-2, junij 2010 · ISSN 1408-2969

JEZIK IN INTUICIJE

Nenad Miščević

Kompetentni glasovi: teorija intuicij

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru in CEU

Citiranje: Nenad Miščević, »Kompetentni glasovi: teorija intuicij«, *Analiza: časopis za kritično misel* 14, št. 1-2 (2010): 25–50.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz skena tiskane izdaje (OCR, ročno pregledano) in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Nenad Miščević
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru in CEU

KOMPETENTNI GLASOVI: TEORIJA INTUICIJ

Prispevek počasti delo Dunje Jutronić z razpravo o njenem pogledu na jezikovne intuicije in intuicije nasploh. Stališča »običajnežev« (D. Jutronić, M. Devitt in T. Williamson) zanikajo, da so intuicije posebne v kakršnemkoli smislu in vztrajajo na njihovem holističnem upravičenju, ki je enotne, bodisi *aposteriorne* bodisi nevtralne vrste. Prispevek predlaga oris alternativnega, pluralističnega intuicionizma-kompetencionizma, v skladu s katerim je intuicija posebna, saj so intuicije ugotovitve kompetence, jezikovne, prostorsko-geometrične, metafizične itn., stališča, ki ga tu imenujemo »zmeren glas pojmovanja kompetenc«. To stališče soglaša z običajneži, da so intuicije obrnjene navzven, obrnjene k svojemu področju nanašanja, v nasprotju s stališči konceptualistov. Soglaša tudi glede eksplanacionizma in glede pomembnosti scenarijev in simulacije pri tvorjenju intuicij, v nasprotju s čistim logičnim sklepanjem. Z njimi ne soglaša, ko brani pluralistični aposteriorizem: intuicije so upravičene *apriorno* na *prima facie* in včasih površinski način na ravni neposrednega sprejema, vendar v glavnem *aposteriorno* na višji, refleksivni ravni, ki je potrebna za popolno vednost. Naposled, metafizični pluralizem predlaganega stališča pride do izraza pri razlikovanju vrst intuicij, kakršne so moralne in jezikovne, katerih objekt je (tako tu menimo) odvisen od odziva, od tistih, katerih objekt je popolnoma neodvisen od duha.

I. Uvod

Jezikovne intuicije so primerna tema, da bi počastili prispevek Dunje Jutronić k filozofiji lingvistike, ki ga je dala s pisanjem, objavljanjem in organiziranjem (o Dunji Jutronić bom govoril tako, da bom uporabljal njeno ime v znak prijateljstva). Dunja je avtorica prve in (še vedno) edine knjige s področja filozofije lingvistike na Hrvaškem (Jutronić Tihomirović, 1991), objavljene pred skoraj četrt stoletja, v kateri je v strnjeni obliki predstavila stališče, ki ga uspešno razvija in brani vse do današnjih dni. Organizirala je veliko konferenco v Mariboru in še naprej organizira zelo uspešen konferenčen kurz »Philosophy of Linguistics«, ki poteka vsako leto v Dubrovniku v začetku septembra, v idealnem letnem času, ko lahko vsi uživamo zadnji teden lepega vremena tako, da se v odmoru med dopoldanskim in popoldanskim delom konference kopamo. Pisni izdelki teh konferenc so bili – zahvaljujoč njenim prizadevanjem – stalno objavljeni bodisi v posebni publikaciji bodisi v tematskih številkah *Croatian Journal*, ki ga je domala spremenila v revijo za filozofijo lingvistike z neverjetno energijo, vdanostjo iz veliko takta, ki je pogosto potreben, da intelektualni

bojevniki iz nasprotujočih taborov v filozofiji lingvistike soglašajo, da bodo skupaj objavili prispevke, v katerih silovito napadajo drug drugega. (In naj še pripomnim, da če ne bi bila že objavljena knjiga o »filozofiji in džogiranju«, bi bila to še ena primerna tema za slavljenje Dunjinih zmožnosti«). To priložnost bom (zlo)rabil, da bom temo nekoliko razširil in v drugem delu prispevka govoril o intuicijah na splošno; naposled, razlaga jezikovnih intuicij je bila, zahvaljujoč Chomskemu, pionirsko področje splošnega področja razlage intuicij. Pomembno je, da spravimo v pogon jezikovne (in tudi geometrijske in fizikalne) intuicije, da bi poudarili raznolikost intuicij. Ironično je, da kljub neznanskemu vplivu, ki ga je Chomskyjeva razlaga jezikovnih intuicij imela v filozofiji, filozofi, ki se resno ukvarjajo z intuicijami, včasih predlagajo, da bi jezikovne intuicije postavili »ob stran«, saj te ne ustrezajo njihovim priljubljenim razlagam »filozofskih« intuicij ... Intuicije so glasovi kompetence in so kompetentne, kolikor so taki glasovi. To je smer, ki bi jo hotel na kratko predstaviti v Dunjino čast, še posebej zato, ker vem, kako močno se z njo ne strinja. (Obstaja kajpada kos terminološke slabe sreče, ki preži: kompetenca je višek mode v žargonu humanističnih projektov EU, tako da se tu okrog čutimo domala osramočeni, če je omenimo v resnem prispevku; ameriški in azijski kolegi so tu v prednosti, saj lahko govorijo o kompetencah, ne da bi izzvali smeh). Potem pa hočem uporabiti jezikovne intuicije kot model za druge intuicije.

Mojo lastno smer bom imenoval »zmerni glas pojmovanja kompetence«, saj jemlje kompetenco za temeljno, vendar dopušča, da mnogo mnenj, ki jih ljudje izražajo kot svoje »intuicije«, vsebuje veliko gradiva, ki ga kompetenca ni ustvarila in torej ne razkriva čiste jezikovne, logične, prostorske ali katerekoli že kompetence. Naj na kratko orišem njene glavne poteze.[1]

Zmerni glas pojmovanja kompetence trdi, da *intuicije tvorijo vrsto, čeprav sorazmerno površno in delijo svoje fenomenalne* lastnosti, ki so klasično opisane v Descartesovih *Regulae* in *Načelih* v okvirih »jasnega in razločnega spoznanja« in so »prisotne in očitne pozornemu duhu« (*Načelo XLV*, str. 168). In obstaja *zmožnost* ali, raje, več zmožnosti, ki so povezane z intuicijo. Dalje, *usmerjene so navzven, obrnjene k zadevam, o katerih eksplicitno so, in normativno njim odgovorne*, saj hočemo, da nas učijo o stvareh »zunaj« (nemara v platonskih nebesih), ne pa o naših reprezentacijah teh zadev. To stališče tudi resno jemlje dejansko dialektiko imetja intuicij: zastavljanje (ali biti izpostavljen) vprašanju, potem preiti skozi domišljanje scenarija, če je nujno, postavljanje samega sebe v čevlje zamišljene osebe (ali bitnosti, ki je podobna osebi, recimo, zombija), in potem dajanja preprostega, predhodnega odgovora na vprašanje, izoblikovanje neposredne intuicije, ki jo je treba pogosto razviti z obravnavo drugih primerov itn. To delo vključuje *veliko več kot sklepanje, ki sledi pravilom logike.* Dalje, stališče je povečini zavezano *realizmu* glede objektov intuicij. Je zelo goreče glede njihove *pojasnljivosti.* Naposled, ponuja nekako zapleten odgovor na njihov normativni epistemski status, ki se nagiba k aposteriornosti: *četudi so intuicije prima facie apriorne, ima njihovo refleksivno upravičenje bogato strukturo, v kateri igrajo odločilno vlogo aposteri-*

[1] Za podrobnejšo ekspozicijo glej moje prispevke v Literaturi.

orne prvine. To bomo razvili v tretjem razdelku prispevka, opirajoč se na dvovrstno sliko upravičenja, izpeljano iz dela E. Sose (glej Sosa, 2007). Drugi razdelek je kajpada posvečen Dunjinemu glavnemu espistemološkemu področju zanimanja, intuicijam o svojem jeziku in zdaj nanj tudi prehajamo.

II Jezikovne intuicije

a) intuicionizem-kompetencionizem

Značilen kontekst, v katerem jezikoslovec govori o intuicijah, je kontekst jezikovnega raziskovanja. Jezikoslovec predstavi niz zvokov (fonemov, črk) maternemu govorcu preiskovanega jezika (pogosto samemu sebi, če je jezik njegov materni jezik), in ga prosi, da se odloči, ali bi to bil stavek njegovega jezika. Neposredne sodbe, ki jih izzove vprašanje, so opisane kot jezikovne intuicije. Da bi imeli priročen primer, naj si sposodim iz dobrega uvoda v Chomskega, ki ga je napisal John Collins (Collins, 2008), par stavkov, ki testirajo ujemanje predikata in samostalnika:

(W) Oni hočejo biti učitelji.
(W*) * Oni hočejo biti učitelj.

Zamislite si govorko maternega jezika, recimo, Ano, ki sprejema prvi in zanika drugi stavek. Ana gotovo razvršča izgovorjene stavke v svojem notranjem ospredju in se sprašuje, ali bi jih sama izrekla in simulira dejansko izrekanje, kot pravi standardni opis. Kako torej Anin kognitivni aparat pride do sodbe? Če sledim zgledu iz chomskyjanske tradicije, bom trdil, da kognitivni aparat *mobilizira posebno kompetenco, to je isti kognitivni vir, ki ustvari ali pa ne ustvari podobnih stavkov v govoru realnega življenja*. Sama kompetenca je tista, ki opravi to delo, centralni procesor pa v najboljšem primeru zgolj trpno sporoča sodbo kompetence, ki je intuicija. Dunja, skupaj z Devittom, bi trdila, da Anin aparat mobilizira kognitivni vir, ki normalno skrbi za razumevanje stavkov. Ta vir ima v nekem nevralnem kodu za izhod sodbo »Da« v prvem primeru in »Ne« v drugem. Če je vir kompetenca (posebna kompetenca, to je jezikovna), potem je rezultat glas kompetence.

Menil bom, da vse strani soglašajo, da mora biti prva stopnja poskusna tvorba stavkov, jaz pa bi dodal, da to poskusno tvorbo ponovi in razčleni Anina kompetenca. Omenil sem, da se kompetenca domnevno pokaže z nekakšno vrsto odgovora, z nekim da ali ne signalom. Dokazoval bom, da je to najbolj pomembna prvina, jedro, končne intuicije. Naslednja stopnja je empirično teoretiziranje na pod-osebni ravni; Anin centralni procesor, na kratko CP, mora to sporočilo interpretirati, se odločiti, kako ga obravnavati in potem sporočilo prevesti v spontano verjetje, kar imenujemo intuicija. Ostalo je sporočanje, ustvarjanje besednega izhoda. Jezikovni intuicijski izhod ima zelo ozek doseg. Sporočene intuicije so izoblikovane v varčnem slovarju, katerega glavni

značilnosti sta predvsem »sprejemljivo« proti »nesprejemljivosti«. Kaj nam to torej pove o ljudskem konceptu slovničnosti? Razlikujmo med egocentričnim minimalnim konceptom, ki ga izraža »Jaz ne bi izrekel *S*-ja/Jaz bi izrekel *S*« (za nek ciljni stavek *S*) in bogatim sociocentričnim konceptom JE DEL JEZIKA MOJE SKUPNOSTI, ki je prediciran o »*S*«. Dve s tem povezani poanti: prvič, za tvorjenje ustreznih intuicij je potreben zgolj egocentričen minimalen koncept. Drugič, ta koncept ni čisto empiričen, izločen iz preteklega izkustva z našim lastnim govorjenjem. Njegovo uporabo značilno vodijo *neposredna spodbujanja kompetence*: če me vprašate o stavku v mojem maternem jeziku, hrvaščini, je tisto, kar prvotno naredim, bodisi to, da zgolj »slišim«, da to ni tisto, kar bi rekel jaz, bodisi to, da poskušam ta stavek tvoriti notranje. Moja sodba je potem takojšnji »Da« (ali »Ne« ali, v najslabšem primeru »Da in Ne«, to je, če sem zelo pijan). Temeljni podatki za jezikoslovca pa so, da bi Ana z danim izrazom rekla to-in-to in menila to-in-to. Ostalo je sociološka teorija. Spomnite se, ko chomskyjevec govori o jeziku nekoga, meni idiolekt nekoga. Anino mnenje o tem, ali je značilna predstavnica skupnosti, ali je njena angleščina dobra angleščina, ni na mestu. Ali mora Ana razmišljati o tem, da je kompetentna v samem jeziku (idiolektu), ki ga govori? Sama vprašanje zveni smešno. Zakaj je to relevantno? Zato, ker izrekanje sodbe o stavku v svojem idiolektu zahteva veliko manj teorije, če sploh kako, kot refleksijo o družbeni rabi.

Diagram bi potem imel naslednjo obliko (kjer »CP« stoji za »centralni procesor«):

1		2		3		4		5
poskusna tvorba (s strani kompetence)	→	neposreden, spontan odgovor (= jedro intuicije)	→	empirično teoretiziranje na pod-osebni ravni (s strani CP)	→	**intuicija**	→	(s)poročilo

Neposreden, spontan odgovor je podatek, ki ga uporabi centralni procesor, da bi prišel do stanja verjetja, prave intuicije. Za tvorbo jezikovnih intuicijskih stanj se zdi, da je precej osamljena, neodvisna od splošne inteligence, uporabljene na 3. stopnji našega diagrama. Drugič, zdi se, da je neposreden, spontan odgovor (zadeva št. 2 na diagramu) zadeva, ki si zasluži ime »intuicije«. Ni nujno, da je sodba nezavedna; če pa in ko je zavestna, se zdi, da je prvi, če že ne edini, kandidat za neposredno (in morda očitno in zavezujočo) sodbo. V tem primeru je predlog o empiričnem preizkusu zgolj besedni manever in imenuje zadnjo, 4. stopnjo, »intuicijo« namesto 2. stopnje.

Teorije, ki jim daje prednost Dunja, zanikajo posebno naravo intuicij in vztrajajo na holističnem *neapriornem* upravičenju ter intuicije ločujejo od čisto konceptualnih obravnav. Naj ta pol imenujem »ordinarizem«; izmislili so si ga daleč nazaj v etiki, z Ewingom (in drugimi moralnimi intuicionisti, kakršen je

Moore, v nekaterih njihovih razpoloženjih), vendar ga zdaj znova odkrivajo za druga področja, na silovit način pa ga je posplošil in postavil v ospredje M. Devitt (Devitt, 2005 in 2006), posebej za filozofske intuicije pa T. Williamson v svojih najnovejših publikacijah. Ker je Dunja na strani običajnežev, bom tu dal častno mesto interakciji in dialogu z njimi, ne pa s tovariši ne-običajneži.

Diagram običajnežev ima v grobem naslednjo obliko:

1		2		3		4		5
poskusna tvorba s strani kompetence	→	neposreden, spontan odgovor	→	empirično teoretiziranje na pod-osebni ravnil (s strani CP)	→	*intuicija*	→	(s)poročilo

Običajneži v grobem upajo, da je prispevek kompetence minimalen, holistični prispevek CP pa maksimalen in bistven. Zanje so *intuicije v bistvu produkt holističnega teoretiziranja*, ne pa produkt posebne, posvečene kompetence. Zaradi tega niso posebne, zaradi tega vsebujejo tako veliko empiričnega gradiva in zaradi tega je napačno, da jih štejemo za *apriorne*. Več o različicah stališča običajnežev bom povedal v nadaljevanju. Da bi določili, kdo ima prav, moramo razpravljati o predlogu, sledeč diagramu stopnjo za stopnjo.

b) jedro intuicije

Predpostavimo, da vsi soglašamo, da kompetenca vsebuje vsaj utelešena in nepredstavljena pravila in da deluje v skladu z njimi. Soglašamo tudi, da je neposreden odgovor podatek za CP: Dunja in jaz sva pregledala več oblik, ki bi jih utegnil prevzeti kontrast med njenim ordinarizmom in mojim kompetencionizmom, osredinjajoč se na 2. in 3. stopnjo vsakega od najinih stališč.[2] Prvič, neposreden odgovor kompetence 2. stopnja, in njegov izvor, poskusna tvorba stavka na 1. stopnji. Iz česa sestoji neposreden odgovor?

Dunja je enkrat omenila skrajno možnost, da sploh ni nobenega odgovora, da kompetenca zgolj ponavlja predlagani stavek, recimo, »Oni hočejo biti učitelj«. To ne bo šlo, saj to sploh ni nikakršen nov podatek.

Druga možnost je bila postavljena v ospredje v Devittovem odgovoru na mojo kritiko, v kontekstu razprave o vprašanju, ali je odgovor neke osebe na vprašanje jezikoslovca ta podatek:

»Njen odgovor ni [ta podatek]; je del refleksije centralnega procesorja. Ta podatek je izkustvo, o katerem je odgovor« (Devitt, 2006c: 594, 22. op.).

[2] V neskončnih razpravah v seminarjih in v njenem avtomobilu Seat, potujoč med Rijeko in Mariborom.

Izkustvo je, kot razjasni kontekst, »izkustvo simuliranja obnašanja« (Devitt, 2006: 594), to je nevralno-besedno obnašanje tvorjenja ali poskušanja ustvariti ciljni niz.

To je težko verjeti. Prvič, pod-osebna izkustva , upajmo, nimajo kvalitativnega značaja, tako da je izkustvo tvorjenja niza ravno to samo tvorjenje. Predpostavimo, da kompetenca tako ustvari niz, CP pa vzame to tvorjenje za svoj podatek; to je domala tako, kot da bi CP gledal kompetenco, ki ustvarja niz. Toda kakšno vrsto informacije lahko *to* da CP-ju? Jezikovna pravila so utelešena v kompetenci, ne pa v CP, saj to ni posvečen jezikovni procesor, temveč stroj z vsemi smotri. Torej zgolj sledenje mreži kompetence ne pove veliko CP-ju. Kompetenca ima ali, raje, sestoji iz postopkovnih pravil, torej lahko zgolj *ona* odloči, ali je ciljni niz sprejemljiv. Devittova hipoteza, da »podatek je izkustvo, o katerem je odgovor«, nam ne pove, kako bi CP lahko ugotovila sodbo.

Naj uvedem tretjo možnost, opcijo »minimalnega signala«, s spraševanjem, ali Devitt s svojim »podatkom« nemara ne misli nekaj drugega. Morebiti kompetenca tvori *zgolj pravilne nize*; če je predlagani niz nepravilno oblikovan, se konča in s tem ga zavrne, tako kot funkcija »shrani« v mojem programu Word, ki se preprosto konča, če ime datoteke, ki jo želim shraniti, vsebuje nedovoljene črke in mi tako da vedeti, da naslov ni pravilen niz črk. Tu je odlomek iz Devitta, ki kaže v tej smeri; govori o »normalnem kompetentnem govorcu«:

»Če podatek kaže, da ne bo imela težave pri tvorjenju ali razumevanju izraza, potem je verjetno, da bo sodila, da je slovničen. Če podatek kaže, da ima težavo, bo težavo ugotavljala v luči svojih ozadnjih teorij, jezikovnih in drugih, in morda sodila, da je izraz neslovničen, morda sodila, da je slovničen, vendar neposrečen ali karkoli drugega. Te sodbe bodo pogosto takojšnje in dovolj nerefleksijske, da bodo štele za intuicije. Celo tedaj, ko štejejo, so še vedno obremenjene s tako ozadnjo teorijo, do kakršne je prišla, ko si je pridobila svoj koncept slovničnosti« (Devitt, 2006a: 109-110).

V skladu s tem branjem kompetenca na koncu svojih poskusov, da bi obdelala vhodni niz, signalizira »Ni težave«, če je niz sprejemljiv, ali »Imam težavo«, če niz ni sprejemljiv (ali, celo preprosteje, njena reprodukcija niza je signal, prevedljiv kot »Da«, to, da ima težavo in da se nemara ponesreči tvorjenje pa signal, prevedljiv kot »Ne«). CP lahko zgolj tako, da sledi svoji mreži do grenkega konca, pride do vednosti o svoji *implicitni sodbi*, v našem primeru do negativne sodbe. Tretja opcija je zgolj razvoj te zadnje alternative: da je odgovor zgolj Da/Ne signal v nevralnem kodu, ki ga lahko prevede centralni procesor. Da bi jo naredili bolj živo, jo lahko primerjamo z rdečo lučjo na križišču: pešec jo razume kot »Ne« in se ustavi, če je previden. Dunjino stališče je, da je to zelo malo, moje stališče je, da je to bistvena informacija, realna vsebina intuicije, ki jo je treba naposled ustvariti.

Torej imamo tu *glas kompetence*, čeprav diskreten glas, ki je podvržen utišanju s strani vmešavanj in ki je videti kot intuicija ter se zdi intuicija. Devitt eksplicitno pravi, da »nekdo, ki ima ustrezno kompetenco, ima lahek pristop do veli-

kega dela podatkov, ki jih je treba pojasniti. Ni mu treba iti ven in iskati podatke, ker jih ustvari njegova kompetenca«. Celotna motivacija Devittovega projekta pa je bila, da se otrese neposrednega pristopa do (ugotovitev) kompetence.[3] Naposled večino dela opravi odgovor, naša 2. stopnja, soglasen glas kompetence. To se zgodi na dva načina. Na eni strani v mnogih primerih 3. stopnja, empirično preverjanje, *ne spremeni sodbe in ji ničesar ne doda.* Na drugi strani, ko je sodba nekako spremenjena na 3. stopnji, na primer, ko je pokrita (»Tega nikoli ne bi rekel, toda moji otroci to vseskozi govorijo, torej domnevam, da je to OK«), primarno intuicijsko delo dejansko opravi izvirna sodba (2. stopnja).[4]

Četrta možnost je, da je odgovor sorazmerno artikulirana sodba, sodba vrste »Ne, to ni pravilno oblikovan niz«, spet izoblikovana v nevralnem kodu. Dunja jo zavrača, pustil jo bom kot odprto možnost.

Naj ponovim, prva opcija se mi zdi prazna, druga opcija, da je podatek izkustvo same simulacije, pa skrajno nesprejemljiva, če jo vzamemo dobesedno. Nagibam se k soglasju z opcijo minimalnega signala Da/Ne, zelene/rdeče luči v nevralnem kodu (in njenimi podvrstami, z bolj tolerantnim alternativnim branjem Devittovega »izkustva, o katerem je odgovor«, v skladu s katerim je uspešno izkustvo zelena luč za niz, izjalovljena simulacija pa rdeča luč). Ta opcija ima prednost, da ponudi posebno delo kompetenci in posebno delo CP-ju, se dobro sklada s šibkostjo intuicij, njihovim stremljenjem, da se omejijo na Da/Ne končne sodbe, in je zelo varčna. Seveda nimam ničesar proti artikulirani signalni opciji in bi bil srečen, če bi jo psihologi potrdili, saj bi to naredilo več prostora za kompetenco in bi pomagalo, da bi bil njen glas bolj zlahka slišen.

---

[3] Devitt je enkrat odgovoril, da »imamo neposreden dostop do podatkov, *ne pa do informacije o podatkih*« (Devitt, 2006c). Domnevam, da je mislil vsaj naslednje: sodba (ali pred-sodbeni intuicijski »občutek«), do katerega ima subjekt prvoosebni pristop, utegne biti del podatkov, ki jih ustvari njegova kompetenca. Vendar, prvič, subjekt lahko ne ve, da je to res podatek, ki ga je ustvarila kompetenca in, drugič, mora ga vsekakor reinterpetirati, da bi izoblikoval v sodbo, in, tretjič, ne more vedeti, kako zanesljiva je ta sodba. Obstaja izhod za teoretika glasu kompetence. Kar zadeva prvo točko, subjekt utegne biti zatečeno upravičen, da jemlje svoj neposreden občutek ali sodbo za veljaven podatek, za zapis tistega, kar bi njegova jezikoslovna veščina dopuščala ali prepovedovala. Glede druge točke je interpretacija minimalna in vključuje uporabo minimalnega in pred-teoretskega slovarja. Kar zadeva tretjo točko, utegne biti subjekt zatečeno upravičen, da jemlje svoj neposreden občutek ali sodbo za zanesljivo. Devittovim omejitvam se je mogoče izogniti.

[4] Oglejmo si spet Devittove visoke zahteve do naivnega subjekta. Za Ano se predpostavlja, da že uporablja svoj »ljudski jezikoslovni koncept slovničnosti«, da bi cenila povezavo med to slovničnostjo in kompetenco v jeziku. In ona ve, da je kompetentna govornica in tako uporablja sebe kot vodnico za tisto, kar *bi počela* kompetentna govornica. Tako se vpraša, ali je ta izraz nekaj, kar bi rekla, in kaj bi z njim naredila, če bi ga izrekel kdo drug. Njen odgovor je podatek.
Ali jezikoslovec dejansko potrebuje vse to od Ane? Sam Devitt je v korespondenci ljubeznivo predlagal negativen odgovor. Osnovni podatki za jezikoslovca so, *da bi Ana z danim izrazom rekla to-in-to in menila to-in-to.* Vse drugo je sociološka teorija. Spomnite se, ko chomskyjevec govori o jeziku nekoga, misli na *idiolekt* tega nekoga. Anino mnenje o tem, ali je značilna predstavnica skupnosti, ali je njena angleščina dobra angleščina, je nesmiselno. Ali mora Ana misliti, da je kompetentna v samem jeziku (idiolektu), ki ga govori? Samo vprašanje je videti nesmiselno. Zakaj je to pomembno? Zato, ker izrekanje sodbe o stavku v idiolektu nekoga zahteva *veliko manj teorije, čer sploh kako, kot refleksija o družbeni rabi.*

c) Od signala k intuiciji

To nas spet privede k delu CP-ja, naši 3. stopnji. Tu nam ležita na duši dve nasprotujoči si možnosti. Empirično teoretiziranje je bodisi v ožjem smislu jezikoslovno bodisi široko, holistično in lahko vključuje jeziku zunanje, na primer, družbene, čustvene in druge obravnave. Naj dam tri ponazoritve, eno realno in dve, ki sta blizu realnosti.

Če me turist vpraša, ali lahko uporabi neko hrvaško besedo, utegnem pomisliti, da so hrvaški jezik pred kratkim očistili veliko gradiva, ki bi ga jaz običajno uporabljal (in da so za to gradivo nacionalisti menili, da je preveč »srbsko«). Lahko se odločim, da moja raba ni dober vodič, če ste tujec, ki se želi izogniti temu, da bi nanj na ulici kričali, in lahko turista opozorim, da ta beseda dejansko ni več del hrvaškega slovarja, ki je dandanes sprejemljiv za vsakega Hrvata. *To* je gotovo del empiričnega sklepanja, ki ga je izzvalo moje bogato in pogosto neprijetno izkustvo s temi zadevami. Primerjajte to zgolj s ponovitvijo stavka v glavi in s tem, da se vam zdi v redu, kar se ne zdi teoretiziranje, kakršnega bi radi imeli ordinaristi. Slovar, kakršnega uporablja naivni spoznavalec in govorec, pa ni slovar *teorije*. Ta primer je podoben družbeno-lingvističnim odkritjem, ki jih pogosto poudarja Dunja, da govorci včasih sodijo, da so stavki, ki jih sicer normalno tvorijo oni sami, »nesprejemljivi«; zdi se, da v njihov spontan govor poseže nekakšna vrsta družbenega konformizma ali celo želja prilagoditi se »višjim« družbenim standardom.

Dve krajši ponazoritvi vmešavanja, vendar v nasprotni smeri. Predpostavimo, da se Ini, katere ljubljeni partner ni materni govorec angleščine, zdi njegov način govorjenja skrajno privlačen in v letih, ki jih preživi skupaj z njim in njegovimi sonarodnjaki in prijatelji, nekako »pozabi« ali raje potlači dejstvo, da njegovi stavki niso v dobri angleščini po katerihkoli standardih. In predpostavimo tudi, da mladi, jezikovno dobro izučen politični aktivist, imenujmo ga Capote, verjame, da je žaljivo celo misliti o nekaterih načinih govorjenja kot nepravilnih. Tako Ina in Capote z veseljem obravnavata »Oni hočejo biti učitelj« kot popolnoma sprejemljiv niz, medtem ko ga Ana zavrača. Po drugi, široki, sliki Inin in Capoteov CP doda pomembno količino informacije na povsem holistični način k čisto linvističnemu odgovoru kompetence. Medtem ko je Anin CP zgolj prevedel nevralno »rdečo luč« v artikulirano zavrnitev, sta bila Inin in Capoteov CP veliko bolj marljiva in ustvarjalna. Psiholog lahko poskuša razložiti Inino končno pozitivno sodbo z domnevo, da ima zanjo »slaba« angleščina pozitivno čustveno konotacijo, ki obarva obravnavani stavek in prepreči čisto jezikoslovne obravnave; nevrolog utegne govoriti o signaliziranju iz amigdale v Brocovo in Vernickejevo področje. Psiholog lahko razloži Capoteovo intuicijo tako, da jo obravnava kot rezultat nekakšnega njegovega prevelikega teoretiziranja: njegove politične teorije in njegove antipatije do jezikovnih snobov, ki je pomešana s spontanim »občutkom« nepravilnosti. To je slika, ki ji dajem prednost, čeprav z njo niti nisem poročen niti glede nje fanatičen. Mislim, da bi ordinaristom pomagala na več načinov: s ponudbo holističnega informacijskega bazena, ki je zmožen nevtralizirati moč kompetence, in s ponudbo nekakšnega koristnega dela za CP, poleg zgolj prevajanja signala spontane kompetence iz nevralnega koda v naravni jezik.

Če je torej ta slika pravilna, je moj odgovor, da je dobro delo jezikoslovca v ločevanju zrnja od plev, intuicijskega zrnja od dodatnega dela, recimo, (Inine) ljubezni, Capotovega sovraštva in strahu (v hrvaško/srbskem primeru). To je natanko tisto, zakaj je moje stališče zmerno stališče kompetence: glas kompetence je diskreten, jezikoslovec pa potrebuje dobro uho, da ga sliši.

Jutronićeva, zanimivo, daje prednost prvi, ozki različici naloge CP-ja; pripisati mu želi jezikoslovno (na slovnici utemeljeno, ne pa politično, čustveno ali kako drugo) odločanje kot njegovo pravo funkcijo. Ni zelo naklonjena, da bi Inine in Capotove sodbe obravnavala kot sploh jezikoslovne sodbe, zanjo je torej paradigmatski primer Anin primer. Vprašanje, na katerega mora odgovoriti ta različica ordinarizma, je naslednje: iz česa dejansko sestoji delo CP, recimo, v zadevnem primeru?

Način, kako ga jaz vidim, je po ozki zgodbi zgolj prevajanje neposrednega odgovora kompetence, njene »rdeče luči« v nevralnem kodu v prijetno formulacijo naravnega jezika. CP je zgolj zelo vešč interpret. Tretja stopnja je pogosto zgolj stopnja *prenosa*, epistemski status končnega produkta pa je dejansko odvisen od statusa izvirne sodbe. Naposled, jezikoslovec bi se lahko zlahka odločil, da bo poskusil teoretično ločiti izvirno sodbo od domnevnih prirastkov iz 3. stopnje. Če je to glas kompetence, zakaj ne poskusiti očistiti ga tistega, kar jezikoslovec lahko vidi kot bedno ugibanje, ki ga procesna enota opravlja na 3. stopnji? Če ponovno uporabimo zgoraj dani primer, jezikoslovcu ni treba skrbeti glede tistega, kar pravijo njegovi subjekti-otroci, če ga zanima subjektov idiolekt ali sociolekt starostne skupine njegovega subjekta.

Torej če povzamemo, ordinaristi lahko predlagajo bodisi širše bodisi ožje naloge za CP. Če je naloga širša, ni specifično jezikoslovna; delo jezikoslovca je opravljeno s kompetenco in jedro lingvistične intuicije je dejansko odločitev kompetence, je rdeča ali zelena luč. Če je naloga ožja, je zgolj prevod taistega podatka kompetence. Po obojem *je kompetenca tista, ki preskrbi nujno jedro izvirajoče intuicije: bodisi njeno jezikoslovno jedro po širši sliki bodisi njeno celotno vsebino po ožji sliki*, kot napoveduje stališče zmernega glasu kompetence.

Naj razpravo o kompetenci in CP povežem z Devittovo zelo posrečeno analogijo med jezikoslovjem in motornimi veščinami.[5] Situacija, ki jo opisuje, je privlačno preprosta:

[5] Tu je celotno besedilo: »Vednost-kako mogoče ne vodi k vednosti-da. Skratka, oseba, kompetentna v neki dejavnosti, lahko ostane o njej nevedna. In četudi dejansko postane ekspert, ne bi smeli domnevati, da imajo njena mnenja posebno avtoriteto preprosto zato, ker je kompetentna; njena kompetenca ji ne daje kartezijanskega dostopa do resnice. Je privilegirana v *svojem neposrednem dostopu* do podatkov, ne v *sklepih*, ki jih izpelje iz teh podatkov; sklepi kompetentnega – ravno tako kot sklepi nekompetentnega, so empirični odgovori na pojave in odprti za dvom; izvirajo iz empiričnih opazovanj podatkov. Tipkanje ponuja lep primer premisleka o izhodu naše lastne kompetence. Vprašajte strojepisko, ali je treba 'k' natipkati s sredincem in si bo zelo verjetno mislila: 'Kako naj natipkam 'k'?'. Pozorna bo, ko gre skozi dejanska ali mentalna gibanja takega početja in bo takoj odgovorila 'Da'. Oglejmo si tudi naslednje poročilo:
'Če veščo strojepisko prosimo, da natipka abecedo, lahko to naredi v nekaj sekundah in z zelo nizko verjetnostjo napake. Če pa ji seveda damo diagram njene tipkovnice in prosimo, da ga zapolni s črka-

»Tipkanje ponuja lep primer premisleka o izhodu naše lastne kompetence. Vprašajte strojepisko, ali je treba 'k' natipkati s sredincem in si bo zelo verjetno mislila: 'Kako naj natipkam 'k'?'. Pozorna bo, ko gre skozi dejanska ali mentalna gibanja takega početja in bo takoj odgovorila 'Da'« (Devitt, 2006a: 107).

Tu je edini podatek, pravi Devitt, »kako ona, dobra strojepiska, tipka«. Tako strojepiska, ko gre skozi simulacijo, zagotavlja to informacijo za svoj CP: da je sredinec tisti, ki ga je treba premakniti. V kasnejšem prispevku doda: »Podatek je izkustvo simulacije obnašanja ...« (Devitt, 2006c: 594). Podatek je torej nekaj, kar je podobno temu: premik-sredinca. Zdaj bodite pozorni na vlogo podatka: v bistvu odgovarja na vprašanje, ali je treba »k« natipkati s sredincem. (CP ga mora zgolj prevesti v primerno formulacijo naravnega jezika). Če hočemo vzeti to analogijo resno, bi morali v jezikoslovnem primeru vprašati: Kateri podatek določa odgovor, ki zadeva pravilno oblikovanost stavka »Oni hočejo biti učitelj«? Edini podatek, ki lahko to stori, mora biti »da« ali »ne«. Če to povemo nekoliko bolj strokovno: Vprašanje strojepiski ima obliko »Ali mi φ?«, ustrezen podatek pa je tvorjenje primerka samega φ-janja. Vprašanje, zastavljeno Ani, ima obliko: »Ali je S pravilen?«, ustrezen podatek pa mora vsebovati odgovor, to je »da« ali »ne«. (Na vprašanje »Ali je S pravilen?« ni mogoče odgovoriti zgolj z reprodukcijo S-ja). Analogija torej govori v prid stališču, v skladu s katerim kompetenca preskrbi bistven podatek, bistven del intuicije, ki jo je treba ustvariti.

Kaj je potem zmožnost intuicije? Za ta naslov sta kandidata dve zmožnosti: kompetenca in zmožnost centralnega procesorja, da tvori obvezujoča verjetja glede sprejemljivosti vhodnih nizov. Temeljna zmožnost produkcije je prva, medtem ko je bolj površinska, vendar tudi pomembna, druga. Verjetno je druga tista, ki je odgovorna za fenomenologijo zavezujočnosti intuicij.

Kako se razvije zmožnost intuicije? O napredku zmožnosti intuicije vemo zelo malo. Nekateri raziskovalci menijo, da nepismeni ljudje sploh niso razumeli

---

mi v abecednem redu, se ji zdi naloga težka. Zahteva več minut, da se izvede, verjetnost napake pa je visoka. Še več, strojepiska pogosto sporoča, da lahko pridobi vizualno lokacijo nekaterih črk zgolj tako, da poskuša natipkati črko in potem določiti, kje naj bi bil njen prst« (Posner, 1973: 25).

Edini privilegij, ki ga ima sodba strojepiske o tem, kateri prst bi morala uporabiti, da bi natipkala 'k', ali o tem, kje je črka umeščena na diagram tipkovnice, je privilegij, ki temelji na tem, kar je gotovo dober podatek: kako ona, dobra strojepiska, tipka.

Čeprav so te sodbe strojepiske počasne glede na njeno tipkanje, bodo verjetno za nas dovolj hitre, da jih bomo šteli za intuitivne. Verjetno pa so pravilne, saj je dokaj lahko misliti o tipkanju. Primerjajte to z razmišljanjem o izhodih druge, veliko pomembnejše, človekove kompetence, kompetence mišljenja, da se nekako racionalno premikamo od ene misli k drugi. To kompetenco imamo v večji ali manjši meri vsi (IV. del razpravlja o mislih). Večina nas nekoliko premišlja o tem in ima nekakšne intuicije o tem, kaj sledi čemu. Te intuicije so verjetno še vedno redke, mnoge od njih pa gotovo niso pravilne. Mišljenje o mišljenju je torej težko.

Zdaj je kajpada mogoče, da ima strojepiska nekje v glavi vnaprejšnjo predstavo tipkovnice, ki nadzira njeno tipkanje in vodi k njeni pravilni sodbi o tem, kako natipkati 'k'. *Toda zakaj to verjamemo?* Postavimo ob stran, ali potrebujemo postavljanje te predstave za razlago njenega tipkanja. Gotovo ne rabimo tega postavljanja za razlago njene sodbe. Veliko zmernejša razlaga, ki sem jo pravkar dal in ima opraviti s kognitivnimi stanji in procesi, katerim smo *že* zavezani, se zdi popolnoma ustrezna za to delo.

vprašanj, ki so jim jih zastavili: ljudje preprosto nimajo pojma, kaj bi lahko pomenilo spraševanje, ali bi nekdo rekel nekatere stvari. Robert Matthews ponuja del evidence, o kateri poroča Devitt:

»To poanto lepo ponazarja naslednjo poročilo: 'Kot diplomiran študent sem preživel poletje v Pirenejih (Andora, Perpignon itn.) in opravljal terensko raziskavo o fonologiji raznih dialektov katalonščine. Mnogi od naših domorodnih informatorjev so bili nepismeni kmeti. Bil sem pod močnim vtisom, kako težko je bilo izzvati v njih jezikovne sodbe, ki zadevajo njihov jezik, ki so ga kajpada govorili popolnoma dobro. Dobiti zgolj množino nekaterih samostalnikov je bilo težko. Za te ljudi se je zdelo, da zelo težko slišijo, ko je prišlo do slišanja glasu kompetence! Zdelo se je, da je bila njihova težava v tem, da jim je bil njihov materni jezik povečini transparenten – o njem nikoli niso razmišljali kot o predmetu opazovanja in torej povečini niso bili zmožni oblikovati niti najbolj osnovnih sodb o njegovem značaju. Govorci katalonščine z zgolj trohico izobrazbe osnovne šole so bili, nasprotno, dobri informatorji, domnevno zato, ker so se skozi svoje lekcije iz slovnice naučili misliti o jeziku kot o objektu z raznimi lastnostmi, čeravno niso imeli nikakršne sofisticirane vednosti o tem, kaj bi te lastnosti – teoretsko govoreč – utegnile biti« (Bob Matthews v korespondenci) (Devitt, 2006a: op. 109).

Po branju, ki mu jaz dajem prednost, informatorji ne morejo razlikovati spraševanja o jezikovni pravilnosti od spraševanja o pragmatični primernosti. Morda imajo težave pri razumevanju Mathewsovih vprašanj: ali ta gospod sprašuje, ali bom to rekel v nekih zamisljivih okoliščinah (na primer, ko sem pijan ali ko se šalim) ali bi to bila ustrezna trditev za izreči ali nekaj drugega? Težko je verjeti, da v svojem normalnem življenju dejansko sistematično sprejemajo nepravilno oblikovane izjave: na vasi utegnejo osebo z jezikovnim primanjkljajem resno zasmehovati, za zasmehovanje pa se zdi, da govori v prid drugih vaščanov, ki imajo zelo jasne intuicije v smislu, da je nekaj zelo narobe s slabim načinom govora neke osebe.

Naj končam z nekaj kratkimi pripombami o seznamu potencialnih problemov, povezanih s pojmovanjem temeljne kompetence, kakršnega je razvil Chomsky. Koliko njene moči je posledica prirojene strukture, koliko pa empiričnega učenja? Naj stališče, ki poudarja empirično učenje, tako kot večina, imenujem »empirizem«, izraz »racionalizem« pa prihranim za nasprotno opisno-razlagalno stališče, da izkustvo ne igra nobene bistvene vloge v procesu, razen spodbujanja ali sprožanja. (Kasneje bom ustrezna normativna stališča, ki zadevajo upravičenje, imenoval »aposteriorizem« in »apriorizem«, da bi se izognil mešanju normativnega in opisno-razlagalnega). Dva dinamična procesa, ki sta tu pomembna, sta, prvič, osvajanje jezika in, drugič, izboljšanje naše intuitivne zmožnosti, oboje pa tvori pomembno raziskovalno področje. Za oboje se zdi, da vključuje neposredno učenje. Tudi po najbolj premočrtnem chomskyjevskem stališču, ki ga Dunja kajpada zavrača, otrokov jezikovni modul potrebuje zunanjo informacijo za določanje parametrov, ki označujejo jezik okolja. V kasnejših fazah se bo otrok naučil bolj in bolj zapletena dejstva o jeziku, ki bo postal njegov materni jezik. Ali to implicira (opisni) empirizem o intuiciji? Le

del nje: ogrodje je dano, nekatere informacije pa so naučene iz okolja. Zanimivo pa utegne biti zaznavanje fine strukture ...

V svojem prispevku »Intuitions: the discret voice of competence« (Miščević, 2006) sem dokazoval, da naša prirojena sposobnost lahko razloži vsaj sam izvor temeljne intuitivne zmožnosti in začetne stopnje izoblikovanja naših intuitivnih stanj z njihovimi vsebinami, vendar da je treba nativizem omejiti na izvor sistema in na sorazmerno začetne stopnje procesiranja. Ali nespodbitno dejstvo, da se človekove intuicije dejansko razvijajo in da imajo izkušeni, dobro izurjeni ljudje veliko bogatejše intuicije, govori v prid empirizma? Spet, le v določeni meri.

Naj ne-normativni del zgodbe sklenem z poudarjanjem strasti po razlagi, ki je prisotna povsod v razpravah o lingvističnih intuicijah. Ta strasten »eksplanacionizem« je v preteklosti označeval razpravo o vseh vrstah intuicij v delih klasikov, kakršni so Platon, Descartes, Kant in filozofi zgodnjega 20. stoletja, kakršna sta Russell in Husserl; škoda je, da današnjo razpravo o intuicijah na splošno ta pojav veliko manj označuje.

d) Apriornost verum-factum-a

Naj zdaj na kratko povežem opisno zgodbo z normativnim spraševanjem o statusu intuicij glede na ločnico *apriornolaposteriorno*. Z nastopom chomskyjevskega jezikoslovja je postalo gledišče, da kompetenca nekako *narekuje*, kaj šteje za pravilen, pravilno oblikovan stavek danega jezika, puhlica. Na staro vprašanje, kam je umeščen jezik v splošnem redu stvari, je bil dan odgovor s poudarjanjem vloge duha. Zdi se, da gre smer določevanja od duha k svetu. Moje lastno stališče je, da je jezik med duhom in svetom, razkrečen nad ločnico, in da je zvočni niz pravilen stavek nekega jezika zato, ker ga bo kompetenten govorec jezika spoznal za takega. Če to postavimo v standardno terminologijo, jezik je v veliki meri odvisen od odziva (in gre skupaj z barvo, moralno, epistemično in estetsko vrednostjo in s čustvenimi lastnostmi). Vendar je to stališče, ki ga delijo le redki. Ne bom vztrajal na njem; domneval bom le, da kompetenca dejansko narekuje tisto, kar je in ni pravilno, da *gre smer določanja od notranjih k zunanjim jezikovnim zadevam ali jezikovnim zadevam, ki se zdijo zunanje*. To je združljivo z velikim nizom stališč, od eliminativizma (jezikoslovne zadeve so zgolj projicirane)[6] in kvazi-eliminativizma glede njih,[7] preko odvisnosti od odziva, moje priljubljene opcije, do raznih stališč, ki poudarjajo govorčeve intence kot temeljne za jezikovne produkte/produkcije,[8] do klasične chomskyjevske drže, v skladu s katero je jezik v bistvu mentalna zadeva in ima le naključno zunanjo manifestacijo.

Naj potem izoblikujem glavno normativni idejo: *apriornost gre z roko v roki z določanjem*. Lingvistične intuicije imajo dejansko (nekakšno) *apriorno* upravi-

[6] Glej G. Rey (Rey, 2005) »Mind, Intentionality and Inexistence«. *Croatian Journal of Philosophy*, V, št. 15.

[7] Glej J. Collins (2008) *Chomsky: a guide for the perplexed*. Continuum, 6. poglavje: »Language: inside or outside the mind?« in razpravo o njegovem delu v *Croatian Journal of Philosophy*, št. 22 in 23, 2008.

[8] Na primer, gledišča Briana Epsteina v njegovem nastopu v Dubrovniku.

čenje do mere, v kateri smer določanja poteka od notranje kompetence k zunanjim jezikovnim zadevam. Če se vrnemo k našemu primeru, Anina intuicija, da »Oni hočejo biti učitelj« ni pravilen stavek, je zanjo obvezujoča; obseg, v katerem je ta obvezujočnost »smiselna« in v katerem je Ana upravičena, da se ji prilagodi, izvira iz dejstva, da je sama kompetenca tista, ki dobesedno *naredi* to vrsto nizov za pravilne ali nepravilne. Naj si sposodim klasični izraz iz Giambattista Vica: »verum-factum« (dobesedno »narejen za resničnega«), ki znamenito pomeni, da lahko vemo zgolj tisto, kar smo sami naredili in kar lahko tu uporabimo. Vir apriornosti v lingvistični intuitivni vednosti je verum-factum, dejstvo, da naša kompetenca »naredi« (ustvari) zunanji izhod in narekuje njegovo pravilnost.

Celo na takih področjih, ki so oblikovana od duha-k-svetu (in še posebej na od odziva odvisnih področjih), obstajajo v igri pomembni *aposteriorni* dejavniki.

Če (A) vzamemo, da je Anin *idiolekt* njen jezik, bo to dvignilo *apriorno* sestavino upravičenja njenih intuicij: zdi se ji intuitivno, da je S pravilen, ker je S ravno določen, da je pravilen zgolj z njeno kompetenco.

Če (B) vzamemo sociolekt za temeljni jezik te osebe, tako da so sociolekti Aninega jezikovno najbližjega okolja Anin jezik, potem je dejansko njena uspešna udeležba v sociolektih tista, ki naredi, da so njene intuicije upravičene o tem jeziku. Potem utegne biti prisotna pomembna *aposteriorna* prvina. V obsegu, v katerem so Anine intuicije, prvič, zanesljivi kazalci realnosti sociolektov in, drugič, v katerem oni sami vodijo Anin sprejem le-teh, brez induktivnega iskanja in podobnega, utegnejo še vedno biti do določene mere *apriorne*.

To ponazarja kompleksnost normativne situacije. Nekateri ordinaristi se ji skušajo izogniti tako, da zanikajo smiselnost razlikovanja *apriorno/aposteriorno*, drugi, manj potrpežljivi, tako, da neposredno razglašajo, da so vse *aposteriorne*. Jaz raje poudarjam *strukturirano, artikulirano naravo upravičenja*.

Naj povzamem. Intuicija je posebna, saj je normalno bistvena vsebina intuicij minimalni učinek lingvistične kompetence. Jezikoslovci jo poskušajo ločiti od dodatkov iz drugih virov, na primer, družbenih premislekov, in pri tem so pogosto uspešni. Kompetenca je v svoji začetni formi zelo verjetno prirojena, vendar se razvija s pridobivanjem zunanje informacije, tako da imajo njene učinki delno empirični izvor. Apriornost intuicij je nečista in zmerna: prvič, ne utegne biti čista zaradi tega empiričnega učenja, drugič, ni posledica nekega posebnega pristopa do od duha neodvisne jezikovne realnosti, temveč dejstva, da kompetenca osebe določa, kaj šteje za njen jezik, je *verum-factum* apriornost, zelo ne-platonska apriornost.

III Intuicije nasploh: strukturiran aposteriorizem

Kako bi lahko to stališče zmernega glasu kompetence posplošili na druge vrste intuicij, na primer, na intuicije, ki jih ustvarijo domišljijski miselni eksperimenti v fiziki, Stevinov miselni eksperiment, ki nam omogoča videti resnico sklepa, ki zadeva težo, počivajočo na ravnini, ali na problem tramvaja in na Karneadovo desko v moralni filozofiji? Dodajte Gettierove primere in Tezejevo ladjo

za dobro mero in ponovite vprašanje. Kaj bi stališče zmernega glasu kompetence imelo reči o logičnih, metafizičnih, epistemoloških, aritmetičnih, prostorsko-geometrijskih, morda fizikalnih in končno moralnih intuicijah?

Naj svoj predlog o posplošenem stališču glasu kompetence postavim na poenostavljen (upajmo, da tudi ne karikaturni) zemljevid alternativ, kakršne so klasični platonizem, kantovstvo in dva sodobna tekmeca. Prva je »ordinarizem« Devitta in Williamsona, ki je drag Dunji; druga je ponovno rojen apriorizem ali »zmerni racionalizem« avtorjev, kakršni so Peacocke, Boghossian, Jackson in Chalmers. Ke rabim priročen izraz za zadnjega in ker vsi avtorji razlagajo intuicije v okviru posebnega statusa pojma in gledajo na intuitivno vednost kot na pojmovno vednost, ga bom tu imenoval »konceptualizem«. Tu ga bom lahko obravnaval zgolj na najbolj skiciran način, kajpada z vsem dolžnim opravičilom bralcu in filozofom, omenjenim v tem orisu. Ne morem, kajpada, argumentirati za moj vse preveč kratek predlog, lahko ga zgolj orišem.

Prvič, ne-normativna vprašanja, ki zajemajo po eni strani bolj opisna, po drugi strani pa bolj razlagalna vprašanja. Prva podskupina, bolj opisna vprašanja. Ali intuicije obstajajo, ali tvorijo vrsto in ali obstaja intuitivna zmožnost? To je prvo vprašanje, na katerega mora odgovoriti teoretik, vprašanje eksistence in posebnosti. Stališče zmernega glasu kompetence odgovarja pritrdilno za lingvistične intuicije in lahko ponudimo nezahtevno posplošitev na intuicije o drugih področjih: *intuicije tvorijo neko vrsto, čeprav sorazmerno površno vrsto, in si delijo lastnosti neposrednosti in obvezujočnosti do očitnosti.* Z intuicijo pa sta povezani dve vrsti zmožnosti. Prvič, obstaja zmožnost, ki mislecu predstavlja vsebine (propozicionalne ali »analoge«) na način, ki ga označuje očitnost, ki vzbuja pogosto nepremagljivo privlačnost. Ta pelje k oblikovanju verjetja, če so druge okoliščine ugodne, vključno z epistemičnimi verjetji, ki sestojijo iz odsotnosti ovrgljivcev, in ne-epistemičnimi verjetji, na primer odsotnostjo preudarnih ali družbenih pritiskov in podobnega.[9] Naš predlog, da nam intuicije dajejo pristop do rezultatov notranjih procesov, ki jih vodijo pravila, ne pove nič o tem, kako različni so dostopani procesi. Drugič, obstaja zmožnost predstavitve sodbe kompetence na neposredovan in nečuten način, pogosto s posebno fenomenologijo očitnosti. Tisto, kar združuje, na primer, geometrijske, lingvistične in moralne intuicije, so njihove skupne značilnosti, to je neposrednost, očitnost in obvezujoč značaj, in zdi se, da so posledica skupnega načina predstavitve. Če je ta linija sploh v grobem pravilna, predlaga, da raznolikost zrcali dejansko raznolikost dostopanih vsebin in njihovih ustreznih »producentov«, medtem ko enotnost izvira iz ne (zelo globoke) edinstvenosti samega »okna«, to je fenomenalne predstavitve zamišljenega ali pojmljenega scenarija in »občutka«, ki spremlja spoznavalca, ko pride do svoje intuicije in to intuicijo ima (ki tako rekoč označuje njegovo intuitivno stanje).

[9] Moralna vprašanja ponujajo zanimivo vzporednico s problemi vzajemnega delovanja zunanjih pritiskov in notranjih sodb kompetence, ki ga ponazarjajo naši primeri z Ino in Capotejem. Za prefinjeno razlago pogosto dramatičnega vzajemnega delovanja moralne občutljivosti – domnevnega vira moralnih intuicij – z vsemi vrstami ne-moralnih premislekov in pritiskov glej knjigo Nomy Arpaly (Arpaly, 2002) *Unprincipled Virtue, An Inquiry Into Moral Agency*, Oxford: Oxford University Press.

Doslej je privrženec stališča zmernega glasu kompetence, kar zadeva vprašanje zmožnosti, v zelo širokem soglasju s platonisti, kantovci in konceptualisti, ki vsi nasprotujejo intuitivni zmožnosti, ločeni od splošne inteligence, in v nesoglasju z ordinaristi.

Drugo vprašanje se giblje okrog razlikovanja med smislom in nanašanjem ali pojmom in nanašancem: *so intuicije predvsem pojmovne, vsebujoč čutno prvino, ali so predvsem nanašalne, obrnjene k zadevam, o katerih eksplicitno so?*[10] (Na primer, ali intuicija, da je 2+1=3, zadeva predvsem števila ali pojme števil? Ali intuicija, da je »Kraja moralno zmotna«, zadeva predvsem krajo in njen moralni status ali naše pojme »kraja« in »moralno zmotno«? In ali je intuicija starih Grkov, da je vodna prvina (*stoiheion*) možna, o vodi ali o njihovem zamišljanju vode? Tu je stališče zmernega glasu kompetence v širokem soglasju z ordinaristi, platonisti in kantovci in v močnem nesoglasju s filozofi, ki poudarjajo prvotnost pojmov in jih tu imenujem konceptualisti.[11] Peacocke,

[10] Tu je tabela, ki povzema to razlikovanje:

	Teorije, ki temeljijo na občutljivosti do področja		
	Nanašanja		Smisla (pojma)
	Epistemični platonizem	Zmerne teorije nanašanja	Čisti konceptualizem
Zmožnost	Čisti uvid	Občutljivost do področja + pojmi, izpeljani iz njega	Čisto pojmovno razumevanje
Primarni objekti intuitivne vednosti	Objekti in stanja stvari (na primer števila, množice, geometrijske bitnosti, lastnosti-univerzalije)	Objekti in stanja stvari	Pojmi matematični (število, množica) empirični (kit)
Zgodovinsko ozadje	Platon	Descartes, Kant	Locke
Sodobno ozadje	Katz, Bonjour	nativistični naturalisti (Rey, sedanja razlaga)	Jackson, Peacocke, Boghossian
Prioritete	Vednost o nanašanju je edina pomembna.	Področje nanašanja je temeljno, pojmovna vednost je izpeljana.	Pojmovna vednost je temeljna, vednost o nanašanju je izpeljana.

[11] Zgodovinsko se je prva razlaga intuitivnih verjetij, ki jo je znamenito ponudil Platon, osredinila na objekte na področju nanašanja naših matematičnih in moralnih verjetij. Če to postavimo v sodobno terminologijo, razlaga se je osredinila na področje nanašanja sestavin obravnavanih propozicij in na področje nanašanja nasploh. Dalje, ponudila je poskusno razlago naše občutljivosti do objektov na nanašalnem področju, ki je uporabila metaforo videnja in prenesla pojem zaznavne zmožnosti na intuitivno področje: občutljivost je v temelju zmožnost »videti« to področje z očmi našega duha. Ta razlaga je pogosto opisana kot epistemični platonizem, njena najpomembnejša sodobna zagovornika pa sta Katz in Bonjour. Ta razlaga značilno predstavlja občutljivost do nanašalnega področja kot posledico *neposrednega* dostopa in s tem sledi fenomenologiji mnogih naših intuicij. V skladu s takim neposrednim dostopom epistemičnega platonizma imamo zmožnost, intuicijo ali uvid, ki deluje tako, kot deluje vid v njegovem običajnem razumevanju: ponuja neposreden pristop do področja, o katerem razmišljamo v tem primeru, da bi abstrahirali objekte in lastnosti.

Jackson in njegova canberrska šola bi bili glavni privrženci te konceptualne strategije, čeprav nedavna Peacockova knjiga (Peacocke, 2008) vsebuje nekatere pripombe, ki kažejo njegovo zavedanje, da bi naposled lahko potrebovali neko posebno občutljivost do nanašalnih področij. Njihova glavna motivacija je ohranitev bistvenega in filozofsko zanimivega *apriorija*, vendar ga poskušajo razložiti na varčen način. Če je posedovanje koncepta precej neskrivnostno in če to samo lahko razloži *apriorij*, potem ne potrebujemo intuicije o posebnih, nanašalnih področjih objektov in lastnosti. Ni ta skrivnostna intuitivna občutljivost na nanašalno področje (na primer, števila, splošne metafizične lastnosti) tista, ki zagotavlja upravičenje in utemelji *apriorno* vednost, temveč *zgolj dojemanje smisla*. Tako vednost lahko imenujemo *zgolj konceptualno*. Splošne konceptualne zmožnosti bodo torej zadostovale za razlago *apriorne*, zgolj konceptualne vednosti. Če to izoblikujemo v slogan (ali če to karikiramo, če vam je to ljubše), imamo lahko poceni zanimivo *apriorno* vednost.[12] Stališče, da so koncepti, to je zadeve na ravni smisla, pravi cilj, je podedovano iz tradicije konceptualne analize in iz logičnega pozitivizma (in še nazaj, iz klasičnega empirizma), vendar je znotraj konceptualizma kombinirano z bistveno trditvijo, ki izvira iz drugačne, bolj platonske tradicije. Trditev pravi, da je kljub takemu tankemu, s smislom omejenim temeljem *apriornega* upravičenja, izvirajoča *apriorna* vednost bistvena: zadeva stvari, ki so popolnoma neodvisne od duha, in ponuja zanimivo informacijo o, recimo, matematični in metafizični resnici. *Apriorno* vednost je treba razložiti v okviru zgolj posedovanja konceptov, ne glede kakšne vrste in ločeno od poznavanja nanašancev (drugih kot tistih, ki jih imamo skozi posedovanje konceptov). Moja je »tretja pot«, niti konceptualistična niti ordinaristična, saj soglaša s konceptualisti, da so intuicije nekako posebne in da je zmožnost ali so zmožnosti njihovega tvorjenja verjetno specializirane, vendar soglaša z ordinaristi, da intuicije povečini niso strogo konceptualne in da je njihovo upravičenje povečini bližje *aposteriorni* vrsti. Trdi, da *je intuitivna zmožnost nekakšna posebna kompetenca, vendar ne bistveno konceptualna*. Občutljivost na področje nanašanja je temeljna, konceptualna vednost je izpeljana. Na primer, ko sem govoril o lingvističnih intuicijah, sem domneval, da so o vhodnih nizih, ne pa o lingvističnih konceptih; od njih zahtevamo odgovor o zvočnih nizih, ki jih slišimo od drugih, ali tistih, ki jih nameravamo tvoriti, ne o naših konceptih. Enako bi moralo veljati drugje. Iz intuicij o možnosti vode hočemo odgovor o njej, ne zgolj o naši reprezentaciji le-te. Ko je torej enkrat laboratorijsko delo pokazalo, da je voda sestavljena, smo presodili, da so bile grške intuicije preprosto zmotne, da to delo ni »resnično o grških stališčih«. (Iz intuicij o možnosti zombijev podobno želimo odgovor o zombijih, ne zgolj o njihovi reprezentaciji – podobah, konceptih ali stereotipih. Predpostavimo, da prihodnje raziskovanje pokaže, da nevralne lastnosti dejansko potrebujejo kvalitativne lastnosti, tako da zombiji niso mogoči, kot ni mogoča prvina voda). Z drugimi besedami, intuicije so *normativno odgovorne*

[12] Če imate radi karikature, je tu karikatura konceptualizma. *Guide through the theory of knowledge* Adama Mortona, ki je mišljena kot referenčna knjiga in razlaga sorazmerno standardna stališča, šteje propozicijo »Los je večji od prodnika« kot propozicijo, ki jo je mogoče vedeti *apriori*, na osnovi razumevanja »losa« in »prodnika«.

dejstvom o njihovih očitnih objektih. So normativno kot tudi opisno ekstrovertirane, to je občutljive na področje nanašanja.

Področje nanašanja, ki zajema objekte in dejstva, na katere se nanašajo intuitivna verjetja, igra peterno vlogo v taki zmerni razlagi. Prvič, je *osrednja tema* intuitivnih verjetij in vednosti, epistemični cilj, za doseganje katerega so uporabljeni koncepti zgolj sredstva. Drugič, je *standard*, kateremu se koncepti morajo prilagoditi (v nasprotju s tistimi zgolj konceptualističnimi razlagami, ki jemljejo koncepte kot merila za področje nanašancev). Tretjič, je kandidatni *vir*, v razlagalnem ali celo vzročnem smislu, intuitivnih verjetij v neposrednem ali, sprejemljiveje, posrednem načinu. Četrtič, je verjetno tudi *neposreden objekt* intuitivnega uvida (glede te zadnje možnosti sem zelo rezerviran, vendar pripominjam, da je v načelu odprta za zmeren nanašalno usmerjen pristop). Petič, to je instanca, kateri so intuicije normativno odgovorne.

Kakšna je potem vloga konceptov? Je znatna, vendar niti osrednja niti ekskluzivna, kot lingvistične in geometrijske intuicije obilno dokazujejo. Moja priljubljena linija je povzeta v naslednji parafrazi J. L. Austina (kjer je izraz »besede« nadomeščen s »koncepti«: »Zaloga naših najglobljih konceptov uteleša vsa razlikovanja, ki se jih je ljudem zdelo vredno potegniti, in povezave, ki se jih je zdelo vredno narediti v življenju mnogih generacij: za te se gotovo zdi, da so številčnejše, bolj zdrave, saj so prestale dolgi test preživetja najbolj sposobnih, in bolj prefinjene, vsaj v vseh običajnih in razumno praktičnih stvareh, od katerekoli druge, ki si jo vi ali jaz verjetno zamišljate v svojih naslanjačih nekega popoldneva« (Austin, 1979: 182). Ta nakopičena modrost filozofu torej omogoča predvideti izkustvo iz naslonjača. Hkrati ni nobenega zagotovila, da naši najglobljі koncepti objektivno sledijo stikom narave: globoka zgrešljivost naših intuicij razloži meje filozofske avtonomije, tako da bi moralo biti raziskovanje iz naslanjača odprto za popravke iz empirične znanosti.

Ordinaristi obtožujejo stališča o kompetenci raznih grehov. T. Williamson jih predstavlja kot poskuse »znižati ambicije filozofije« v »odgovor naturalizmu ali empirizmu«. Vzame dva velika »obrata« analitične filozofije 20. stoletja, lingvističnega in konceptualnega, in ju interpretira, kot da ju goni stališče kompetence, oziroma stališče lingvistične in konceptualne kompetence. Njun prvi greh je filozofski (in posledično) intuitivni »izjemo-izem«, povezan z domnevo, da je *apriorna* metodologija filozofije v osnovi drugačna od *aposteriorne* metodologije naravoslovnih znanosti; ne gre zgolj za razliko med različnimi uporabami iste podstatne metodologije (Williamson, 2008: 2). Vendar smo videli, da lahko imamo posvečene kompetence kot vir intuicij brez fetišizma konceptov ali fetišizma jezika.

Tretje vprašanje je metodološko. Kakšen je status zamišljanja in podobnih procesov glede na čisto logiko in sklepanje pri oblikovanju intuicij? Kant, Descartes in Platon so dali prednost metafori »videnja«, etimološkemu izvoru besede »intuicija«; Kant je znamenito ponudil primere »konstrukcije« intuitivnih podatkov v geometrijski prostorski domišljiji in celo v predstavi toka časa in podobnih scenarijev. Govorili smo o simulaciji v lingvističnem primeru, sodobni filozofi pa so si izraz sposodili za opis dejavnega, pogosto domišljijsko

bogatega procesa opravljanja miselnih eksperimentov (kot miselnem eksperimentu v *Menonu* 84e5, kjer gre za zamišljanje zvijanja kvadrata vzdolž njegove diagonale, ali, v moralnem primeru, za to, kako bi se počutili, če bi vam kdo ukradel avto itn.). Razvrstimo ta dva zamišljijska scenarija in simulacijo skupaj v en razred in ju primerjajmo s čistim, logičnim sklepanjem. Vprašanje je potem naslednje: ali je tvorjenje intuicij bolj utemeljeno na scenariju-simulaciji ali na logiki? Stališče zmernega glasu kompetence je na strani scenarijev in simulacij. (Odgovor na to vprašanje sega preko ločnic med šolami mišljenja. Čeprav sta platonizem in Kant jasno usmerjena na scenarij, je konceptualizem razcepljen, s Peacockom, ki zelo poudarja simulacijo, strani ordinaristov pa Williamson poudarja logiko, vendar dopušča nekatere ne-logične vire).

Četrto vprašanje je metafizično: kakšen je status značilnih objektov intuicij; so realni in neodvisni od duha ali ne? Kant je paradigmatični proti-realist, na konceptualistični strani pa se mu pridružujejo ljudje, kakršen je C. Wright.[13] Drugi se razlikujejo od področja do področja. Moje predlagano stališče zmernega glasu kompetence je (modro, tako bi si želel misliti) pluralistično z realističnim nagnjenjem: objekte matematičnih, logičnih in metafizičnih intuicij je treba vzeti v (zmernem) realističnem smislu, v smislu limgvističnih in moralnih intuicij, ki so odvisne od odziva.

Pluralizem in nasprotje med od odziva odvisnimi intuicijami in bolj objektivnimi intuicijami imata pomembne normativne posledice. Lingvistične in moralne intuicije so lahko odvisne od odziva, tako da naša kompetenca na koncu odloči, kaj je *de facto* lingvistično ali moralno sprejemljivo. Primerjajte to z zadevami, ki jih ne obvladujemo, kakršna je resnica (evklidske) geometrije. Naša prirojena geometrija utegne biti zmotna, naša verjetno prirojena ljudska fizika to gotovo je. Vsebine naših geometrijskih intuicij, vključno z njihovim jedrom, prirojenimi domnevami, so zgrešljive in prinašajo zunanjo zgrešljivost intuicij. V njihovih rezultatih ni nobene nezgrešljivosti. Ker sem bom v zelo pomembni zadevi oprl na delo Ernsta Sose, naj ponazorim pomembnost primerjave tako, da bom na kratko obravnaval in kritiziral njegov nedavni zanimiv predlog za razlago upravičenja verjetij iz naslonjača, in še posebej, znotraj njegovega modela, za razlago privlačnosti, ki jih njihove vsebine izvajajo nad nami, ko smo jih enkrat razumeli. Ko vzame za primere vsebine, kakršna je »*da nujno, če q in p?q, potem q*«, pripominja: »Ko mislec naredi ta neposreden sklep, izkazuje svojo intuitivno privlačnost do ustreznega pogojnika« (Sosa, 2007: 58). Dodajte njegove druge primere, kakršna sta »3+2=5« ali da »Kvadrat ima štiri stranice« (Sosa, 2007: 46). Zakaj je mislec upravičen, da čuti privlačnost, da ji »podleže« in tvori verjetje? Sosa predlaga, da je privlačnost ali verjetje *upravičeno, ker je kompetentno* (Sosa, 2007: 59). Toda zakaj je kompetentno? V tej odločilni točki uvede ckomskyjevsko razliko med kompetenco in izvršitvijo:

»Napake je tako mogoče gledati kot na napake izvrševanja, za katere je mogoče bremeniti subjekt, v nasprotju z rezultati kompetence ... Privlačnost ali verjetje je upravičeno, ker je kompetentno« (Sosa, 2007: 59). Če torej Sosa dejansko namiguje na chomskyjevsko razlikovanje med kompetenco in izvršitvijo, je

[13] Glej, na primer, njegov prispevek v Boghossian in Peacocke (Boghossian in Peacocke, 2000).

njegova raba »kompetence« tanka; privlačnost in verjetje sta kompetentna le, če sta izpeljana iz ustrezne (uspešne) kompetence. Ravno tu smer določanja kaže svoj moč: mentalna lingvistična kompetenca je zanesljiva, celo vrla, ker *ta kompetenca* narekuje, kaj je in čemu je podoben ustrezen jezik. Smer določanja gre od kompetence k njenemu produktu. Smer določanja pa zagotavlja levji delež upravičenja: kompetenten sem v verjetju, da je moja lingvistična sodba pravilna, ker sodim o *svojem* jeziku (bolj ali manj enako velja za vse rezervacije, ki imajo opraviti s težavnimi vprašanji odnosa med idiolektom in raznimi sociolekti; tu zgolj znova slišimo glavno poanto). Ta smer določanja ni na voljo za primere, kakršna sta modus ponens, »3+2=5« in »Kvadrat ima štiri stranice«, razen če nismo močni proti-realisti glede logike, aritmetike in geometrije, jaz pa dvomim, da bi Sosa ubral to smer. Tu ni mislečeva kompetenca tista, ki naredi resnično, da ima kvadrat štiri stranice in podobno, temveč velja nasprotno: mentalna struktura-modul in njeno delovanje je uspešno, *ker* se prilagodi neodvisnim matematičnim dejstvom.

Naredimo poskusni korak naprej. Videli smo, da je lingvistične intuicije mogoče v znatni meri upravičiti na *aprioren* način, kjer upravičenje izvira iz jezikoslovnih dejstev, odvisnih od odziva: ker jih mi, to je naša jezikovna zmožnost, naredimo za dejstva, jih lahko zlahka spoznamo. Če so moralne intuicije enake vrste, utegne biti njihov *apriorni* status enake vrste. Toda čeprav je tako, obstajajo v igri pomembni *aposteriorni* dejavniki, kot smo opazili. V primerih, kjer je smer določanja drugačna, utegnejo biti *aposteriorni* dejavniki celo pomembnejši. To naredi predlagano razlago za *pluralistično*.

Če ostanemo znotraj ne-normativne skupine, prehajamo od opisa k razlagi. Peto vprašanje torej zadeva razlago: ali je treba posedovanje in zanesljivost intuicij razložiti na nek širok vzročen (ali vzročnemu podoben) način ali ne? Stališče zmernega glasu kompetence pravi da, skupaj z Dunjo in z Devittom ordinaristom, vendar skupaj tudi s Platonom. Kant je blizu, ko poudarja vprašanje, kako lahko imamo zanesljive intuicije, vendar njegova razlaga ni vzročna, a je še vedno bliže razlagalcem.[14] Nasprotno smer je mogoče opisati kot kvietizem: ne koplji pod dnom naših epistemičnih praks, ne sprašuj zakaj, sicer se bo celotna zgradba racionalnosti sesula.

Zdaj prehajamo na vprašanje upravičenja. Ob stran moramo postaviti pomembno predhodno vprašanje: ali so naše intuicije sploh upravičene? Skeptiki,

[14] Kant znamenito išče resno in bogato apriornost, take vrste, za katero se zdi, da jo uprimerja zrela matematika in za katero se upa, da jo uprimerja filozofska refleksija. Njegovo pomanjkanje zanimanja za analitični *aprioriј*, posredno priča o njegovem zanimanju za bogatejše in bolj bistvene vrste apriornosti. Zelo pomembna značilnost tako domnevane bistvene in sintetične *apriorne* vednosti in torej viden eksplanandum v njegovi teoriji, je njena *objektivnost* ali »objektivna veljavnost naših sodb«.
Drugič, je strasten v svojem iskanju *razlage* našega posedovanja *apriorne* vednosti, odločen razlagalec, prepričan, da dokler in razen če imamo tako razlago, filozofija ne bo naredila bistvenega napredka. V znameniti formulaciji iz uvoda v prvo *Kritiko* Kant opozarja na kopernikanski obrat kot na *pravo* razlago sintetičnega *apriorija*:
»... se morajo predmeti ravnati po našem spoznanju, kar se že bolje sklada z iskano možnostjo apriornega spoznanja predmetov, ki naju bi nekaj ugotovilo v zvezi z njimi, še preden so nam dani« (Kant, 1999: 21).

kakršen je Stich, nekateri od novih eksperimentalnih filozofov in Cummins si prizadevajo odgovoriti negativno, velika večina pozitivno. Držimo se večine in domnevamo, da so naše intuicije povečini upravičene. Zagovarjanje tega bi zahtevalo še en prispevek. To prepuščamo drugi priložnosti in prehajamo na glavno vprašanje: so naše intuicije ali to, kar nosi to ime, upravičene *apriori* ali *aposteriori*? Ordinaristi glasujejo bodisi za *aposteriori*, kot to počne Dunja, bodisi zanikajo primerjavo *apriornolaposteriorno*. Primerjavo želimo obdržati in smo tudi precej na aposterioristični strani, vendar je naše stališče bolj strukturirano od kateregakoli praznega aposteriorističnega razglasa. V skladu z njim imajo intuicije nekakšno *prima facie apriorno* upravičenje skozi očitnost na subjektivni in zanesljivost na objektivni ravni, vendar njihovo polno, refleksijsko upravičenje vključuje veliko *aposteriornih* premislekov, ki vključujejo empirično evidenco za zanesljivost in za verodostojnost. Ker je tradicionalno kombinacija *apriornega* in *aposteriornega* upravičenja naposled razvrščena kot *aposteriorna*, je naše stališče *strukturiran aposteriorizem*, v nasprotju s holističnim aposteriorizmom Devitta (glej Devitt, 2005) in Williamson (glej Williamson, 2007).[15]

[15] Tu je povzetek tistega, kar smo pravkar povedali:

	Stališče zmernega glasu kompetence	Ordinarizem	Konceptualizem	Klasični platonizem	Kant
Ali obstaja možnost intuicije?	Da Pluralistični intuitionizem-kompetencionizem	Dejansko ne, Je zgolj običajna sodba	Da	Da (noezis)	Da
Ali je konceptualna ali nanašalna	Nanašalna (ekstrovertirana)	Nanašalna (ekstrovertirana)	Konceptualna	Nanašalna (ekstrovertirana)	Nanašalna (ekstrovertirana)
Ali je utemeljena na scenariju-simulaciji ali na logiki	Razlaga, utemeljena na scenariju-simulaciji	različno T. Williamson (na logiki utemeljena)	Utemeljena na konceptu in logiki (vendar lahko vključuje simulacijo)	Utemeljena na scenariju-simulaciji	Utemeljena na scenariju-simulaciji
realizem vs. proti-realizem	Realizem	Realizem	Oboje	Realizem	Proti-realizem
Razlaga vs. kvietizem	Eksplanacionizem	Eksplanacionizem	Kvietizem ali minimalni eksplanacionizem	Eksplanacionizem	Eksplanacionizem
Ali je apriorna ali aposteriorna?	Strukturiran aposteriorizem	Holistični aposteriorizem	Apriorizem	Apriorizem	Apriorizem

Upam, da bo ta strukturiran pristop onemogočil, da bi stališče zmernega glasu kompetence padlo v nevarne pasti klasičnega kartezijanstva kljub temu, da to stališče pripisuje osrednjo vlogo kompetenci. Preden preidem na razpravo, naj naredim dve predhodni stvari: uvedem razlikovanje in omenim širok okvir, ki se mi zdi zelo primeren za razpravo.

Prvič, pod apriornostjo bom razumel tako vnazajšnjo legitimnost, to je neodvisnost upravičevalnega temelja danega verjetja od izkustva, in močnejši, naprej gledajoči smisel imunosti pred empirično zavrnitvijo. Če je verjetje ali intuicija neodvisna v prvem smislu, je bolj šibko *apriorna*, kot če je neodvisna v obeh smislih.

Drugič, moj okvir. Do apriorista hočem biti pošten; ker večina razprave o apriorizmu poteka znotraj internalističnega okvira, hočem zagotoviti tak okvir. Vendar čutim simpatijo do reliabilističnih premislekov, tako bom želel kombinirati oboje in dati priložnost vsem udeležencem v razpravi. Kompromis bo dvojna struktura. Razlika, ki jo želim zadržati, je med upravičenjem prve ravni, ki je na voljo ne-refleksijskim mislecem, vključno z rutinskimi praktiki prvovrstnih disciplin iz naslonjača, kakršna je matematika, in refleksijskim upravičenjem, ki jo išče bolj posebna epistemološka radovednost. Njene korenine so prisotne že v poznejšem delu Russella, ki predstavlja dvokomponentno stališče epistemologije, zajemajoče tako internalistične kot eksternalistične prvine. Russell je dolgo omahoval med internalističnim in eksternalističnim stališčem in je potem v *Outline of Philosophy* (1927) predlagal kombinacijo obojega, epistemološki pogled na »človeka od znotraj« s pogledom na »človeka od zunaj«.[16] Moj glavni navdih pa kajpada prihaja iz Sosinega (glej Sosa, 2007) razlikovanja med osnovnim upravičenjem, upravičenjem prvega reda in refleksijskim koherentističnim upravičenjem na drugi ravni. Ker fenomenologija neposrednega, nerefleksijskega uvida vključuje očitnost in obvezujočnost (ali nepremagljivo privlačnost, kot bi rekel Sosa), bo nekoliko eklektična in bo na prvi, nerefleksijski ravni dopuščala tako eksternalistično upravičenje z zanesljivostjo kot način internalističnega upravičenja z dvema fenomenalnima sestavinama.

Glavna ideja je, da ima upravičenje intuicije tako *apriorne* kot *aposteriorne* sestavine, kombinirane na zelo strukturiran način. Prvič, obstaja več dejavnikov, ki dajejo prednost apriornosti tako v smislu nazaj zazrte legitimnosti, to je neodvisnosti upravičevalnega temelja danega verjetja od izkustva, kot celo v močnejšem, naprej zazrtem smislu imunosti pred empirično zavrnitvijo.

Najmočnejši internalistični dejavnik na prvi ravni je *prima facie* očitnost in obvezujočnost. To je dobra izhodiščna točka, vendar je lahko – in pogosto tudi je – dopolnjena z empiričnimi premisleki. Zdi se tudi, da je (objektivna) zanesljivost na osnovni ravni neodvisna od naših čutnih organov in tako bolj sklad-

[16] Bodite pozorni na to, da Russellov eksternalizem najde svoje mesto znotraj stališča epistemologije, ki je tako opisno kot normativno:
»Problem za epistemologijo ni 'zakaj *dejansko* verjamem to ali ono?', temveč 'zakaj *naj bi* verjel to ali ono?' Dejansko je celoten predmet produkt kartezijanskega dvoma. Opažam, da se ljudje motijo in se sprašujem, kaj moram storiti, da se izognem zmoti« (Russell, 1940: 16).

na z apriorističnimi trditvami. Sodobni aprioristi, predvsem konceptualisti, iz te tako interne kot eksterne apriornosti dokazujejo dokončno, ne zgolj *prima facie* apriornost intuitivne vednosti. Na primer, v primeru metafizičnih in epistemoloških intuicij (na primer, tistih iz Tezejeve ladje oziroma iz Gettierjevega miselnega eksperimenta) konceptualisti dokazujejo, da te izvirajo iz naših globoko zakoreninjenih konceptov ustreznih področij. Ker koncepte jemljejo za prvine smisla, postavljajo skupaj apriornost smisla in načelo smisel-določa-nanašanje, da bi dokazali, da so iz tega izvirajoče intuicije vsaj obdarjene z *apriornim* temeljem upravičenja; nekateri gredo še dlje in dokazujejo, da jih to postavlja onstran empiričnih popravkov in jim daje pomembno prvino stabilnosti. (Jackson, na primer, argumentira za prvo, »vnazajšnjo« vrsto *apriornega* upravičenja, medtem ko hočeta Chalmers in Peacocke imeti močnejšo, nazaj zazrto legitimnost in vnaprejšnjo imunost).[17]

Na drugi, refleksijski, ravni je najbolj pogosto naveden vir apriornosti ozko refleksijsko ravnovesje; lahko prinese pozitivno podporo, vendar tudi negativno koherenco, to je odsotnost spodbijanja.

Naj zdaj omenim več možnih virov aposteriornosti. Skupaj s konceptualisti domnevajmo, da koncepti imajo neko vlogo pri vodenju naših intuicij. Potem lahko empirični izvor posameznikovih pravilnih konceptov na prvi, neposredni, ravni prinese neko prvino globoke aposteriornosti. Pravim globoke zaradi naslednjega razloga: v primeru empiričnih konceptov in propozicij, ki jih analizirajo, se apriorist lahko odloči – in normalno se dejansko odloči –, da se sprašuje o empiričnem izvoru in tako mu lahko uspe imeti apriornost s stipulacijo. Ko kajpada enkrat zastavimo upravičevalno vprašanje (»Kako lahko trdiš, da so sloni živali?«), je odgovor, za empirične koncepte, zelo pogosto empiričen (»Dobro, slone so opazovali več tisočletij in vemo, da si delijo bistvene zelo splošne značilnosti z drugimi bitji, ki jih razvrščamo kot živali«), ne pa semantičen (»Oh, preprosto poglejte v slovar pod 'slon'!«). Predlagam, da je zadevna apriornost površinska apriornost: vrste vanilije, bolj besedna kot realna.

Kar je bolj sporno, sprašujem se tudi o globokih, morda prirojenih konceptih: v evolucijski zgodovini utegnejo imeti izpeljavo na podlagi poskusa in napake. Čeprav bi apriorist imel prav, ko bi rekel, da to ne odvzame njihove *apriorne* legitimnosti na ravni posameznega misleca, izpeljava stori, da je bolj sprejemljivo, da so ti koncepti daleč od popolnosti. Nemara ne režejo realnosti v njenih stikih, torej ni razloga za domnevo o dokončni pravilnosti takih konceptov.[18] Na splošno je vnaprejšnja imunost pred empirično zavrnitvijo dvomljiva za mnoge naše intuicije, saj so intuicije zgrešljive na mnogo načinov. Intuicija lahko zmotno reprezentira vsebine našega kognitivnega aparata in je tako interno zgrešljiva. Lahko ji spodleti glede njenega objekta.

[17] Drugi, od Strawsona naprej, dodajajo pomembne premisleke v prid *apriornega* značaja verjetij, ki vključujejo zgolj splošne filozofske kategorije: njihova splošnost in dejstvo, da predstavljajo pogoj izkustva (da so »transcendentalne«), bi lahko igrala neko vlogo.

[18] Frank Jackson je glede tega povsem odkrit: zanj so naši metafizični koncepti zgrešljivi vodniki do metafizične realnosti (Jackson; 1998: 42 in naprej).

Na drugi *ravni splošne koherence* je negativna *koherenca* (=odsotnost spodbijanja) holistična, to je delno empirična. Še pomembneje, pozitivna *koherenca* (=podpora) je holistična in vključuje razlago posedovanja intuicij in njihove zanesljivosti. Razlaga posedovanja in zanesljivosti je vzročna razlaga. Če je razlaga torej del refleksijskega upravičenja in je vzročna razlaga *aposteriorna*, potem je refleksijsko upravičenje delno *aposteriorno*.

Skratka, upravičenje domala vseh naših intuicij je delno *apsoteriorno* in vključuje negativno in pozitivno podporo na podlagi celotne empirične evidence. To naredi predlagano razlago za strukturirano aposteriorno razlago. Ta razlaga poudarja pomembnost *apesteriornega* upravičenja in nezadostnost zgolj *apriornega* upravičenja. Jo tudi razločuje od dveh bližnjih bratrancev: prvič, od holistične empiristične razlage, ki jo predstavlja Devitt in je ljuba tudi Dunji, in, drugič, od avtorjev – med katerimi sta najbolj znamenita Goldman in T. Williamson –, ki zanikajo, da je smiselno razlikovati med dvema.

V Sklep

Če povzamemo, Dunja in jaz se glede intuicij strinjava o mnogo čem. Če začnemo od konca, oba sva povsem v dvomih glede *apriorija* in povsem srečna, da priznava pomembnost *aposteriorne* prvine v upravičenju intuicij. Njen ordinarizem je bolj korenit kot moj predlog glasu kompetence: ona bi želela, da bi bile intuicije preprosto in popolnoma *aposteriorne*; drugi ordinaristi dajejo prednost bolj zmerni smeri dvomljenja o pomenljivosti primerjave *apriorno/ aposteriorno* v primeru intuicij. Jaz imam raje strukturirano razlago: mnoge intuicije so upravičene *apriori* na *prima facie* način na ravni neposrednega priznanja (resnice) zadevnih propozicij, toda njihovo globlje upravičenje utegne biti *apsoteriorno* celo na tej ravni, na primer, če so koncepti, s katerimi delajo, zelo empirični. Še pomembneje, refleksijsko upravičenje našega zaupanja v intuicije je odvisno od holistične, koherentistične ocene naših epistemičnih zmožnosti, tak holizem pa jo naposled naredi *aposteriorno*.

Vendar soglašava glede potrebe po razlagi; za naju oba intuicije zahtevajo razlago posedovanja in zanesljivosti – če je mogoče, vzročno razlago. Glede lingvističnih intuicij bi Dunja dala prednost razlagi, ki temelji na empiričnem procesu učenja, ki so mu podvrženi posamezniki v svoji jezikovni skupnosti, jaz pa sem zadovoljen z bolj chomskyjevsko, nativistično razlago. Nativizem nas ne bo navedel na pristajanje na kartezijanizem, ki mu je mogoče ugovarjati na podlagi več razlogov: prvič, prirojena verjetja o od duha neodvisnih zadevah je mogoče zlahka empirično popraviti; drugič, mogoče jih je kombinirati z empiričnim gradivom (kot se gotovo zgodi v primeru lingvističnih intuicij); tretjič, pridobivanje na ravni človeštva v evolucijskem procesu je v širokem smislu empirično, je postopek poskušanja in napak, ki je ljub klasičnim empiristom, in, četrtič, empirične razlage izvora in zanesljivosti intuicij utegnejo stopiti v njihovo refleksijsko upravičenje.

Dalje, kar zadeva lingvistična spraševanja o pravilnosti predlaganih fonemskih nizov kot tudi miselnih eksperimentov v filozofiji in fiziki, soglašava, da so ta

in intuicije, ki jih ustvarjajo, prej utemeljene na scenariju kot na sklepanju. Zamišljanje scenarijev, značilno partikulariziranih, igra glavno kognitivno in upravičevalno vlogo, medtem ko sklepanje značilno igra podrejeno vlogo.

Soglašava pa tudi, da se intuicije ukvarjajo s svojimi zunanjimi objekti, s področjem zadev in dejstev, ne pa s koncepti.[19] Koncepti pogosto imajo neko vlogo v tem procesu, vendar niso objekti intuicij, njihova vloga pa je podrejena vlogi, ki jo igra zunanje področje nanašanja. Sva na strani navzven usmerjenega referencializma v nasprotju z najinimi bolj konceptualistično usmerjenimi kolegi in prijatelji.

Vendar se ne strinjava glede teme intuicionizma: jaz mislim, da obstajajo intuicije-nagnjenja in sodbe, ki tvorijo posebno skupino pojavov, in obstaja tudi intuitivna zmožnost, zmožnost uporabe naših domišljijskih in presodnih kompetenc na neodvisen način od sistema. To je glas kompetence, najbolj pogosto diskreten. Razlikoval sem več stopenj pri tvorjenju lingvističnih intuicij, od poskusnega tvorjenja s kompetenco in neposrednega, spontanega odgovora kompetence, skozi manj pomembno empirično teoretiziranje na podosebni ravni do končnega izoblikovanja intuitivnega verjetja. Dokazoval sem, da je primarno jedro intuicije neposreden, spontan odgovor, sodba kompetence. Dunja dvomi o posebni naravi intuicij in posledično o njihovem posebnem epsitemičnem položaju: so zgolj empirična mnenja, v jezikoslovnem primeru o pravilih splošne družbene prakse, jezikovne prakse.

Če povzamem moj kratek, vse prekratek oris celo v krajšem, vendar neprijetnem seznamu latinskih, tehtno povednih izrazov: predlagano stališče glasu kompetence je pluralistični intuicionizem-komptencionizem, ki je – v nasprotju s konceptualizmom – nanašalen glede objektov intuicij. Je metafizično pluralističen, ker poudarja nasprotje med objektivnimi (matematičnimi, metafizičnimi, fizikalnimi) in od odziva odvisnimi (lingvističnimi, moralnimi) zadevami med referenti značilnih intuicij. Poudarja pomembnost scenarijev in simulacije pri tvorjenju intuicij in vzročne razlage pri njihovem pojasnjevanju v ostrem nasprotju z bolj kvietističnimi teorijami. Naposled, glede upravičenja zagovarja strukturiran aposteriorizem, kjer je poudarek prej na *aposteriornem* kot na *apriornem*, vendar na strukturiran, neenoten način. Torej obstaja veliko soglasja z ordinarizmom za veliko skupnega temelja in veliko nesoglasja v prihodnjem, upajmo, plodnem dialogu.

[19] Zelo soglašava z Williamsonom, da »zmedene in nejasne ideje konceptualne resnice ustvarjajo iluzijo posebnega področja za filozofsko raziskovanje« (Williamson, 2007: 5).

COMPETENT VOICES: A THEORY OF INTUITIONS

The paper honors Dunja Jutronić's work by discussing her view of linguistic intuitions and intuitions in general. The "ordinarist" views (D. Jutronić, M. Devitt, and T. Williamson) deny that intuitions are special in any regard, and insist on holistic justification for them, of a unitary, either *a posteriori* or neutral variety. The paper proposes the sketch of an alternative, a pluralistic intuitionism-competentialism, according to which intuition is special, since intuitions are deliverances of competence, linguistic, spatial-geometrical, metaphysical, moral, and so on, the stance dubbed here" the Moderate Voice-of-Competence view". It agrees with the ordinarists that intuitions are extroverted, turned to their referential domain, in contrast to the views of conceptualists. It also agrees about explanationism, and about the importance of scenarios and simulation in generating intuitions in contrast to pure logical reasoning. It disagrees with them in defending a pluralistic aposteriorism: intuitions are justified *a priori* in a *prima facie* and sometimes superficial way at the level of immediate acceptance, but mainly *a posteriori* on the higher, reflective level, needed for full-scale knowledge. Finally, the metaphysical pluralism of the proposed view comes to fore in distinguishing intuition-kinds, like moral and linguistic one's whose object is (taken here to be) response-dependent, from those whose object is completely mind-independent.

Literatura

Arpaly, N. (2002). *Unprincipled Virtue, An Inquiry Into Moral Agency.* Oxford: Oxford University Press.

Austin, J. L. (1961). *Philosophical Papers.* Oxford: Oxford University Press.

Boghossian, P. in Peacocke, C. (ur.) (2000). *New Essays on the A priori.* Oxford: Clarendon Press.

Bonjour, L. (1998). *In Defense of Pure Reason.* Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, J. R. (1991). *Laboratory of the Mind: Thought Experiments in the Natural Sciences.* London: Routledge.

Brown, J. R. (2007) "Thought Experiments in Science, Philosophy, and Mathematics". *The Croatian Journal of Philosophy,* 7, št. 19.

Collins, J. (2008). *Chomsky: a guide for the perplexed.* London: Continuum.

Devitt, M. (2005). "There Is *No A priori*". V Sosa, E. in Steup, M. (ur.), *Contemporary Debates in Epistemology.* London: Blackwell Publishers.

Devitt, M. (2006a). *The Ignorance of Language.* Oxford: Clarendon Press.

Devitt, M. (2006b). "Intuitions in Linguistics". *The British Journal for the Philosophy of Science,* zv. 57, str. 481-513.

Devitt, M. (2006c). "Defending Ignorance of Language, Responses to Dubrovnik Papers". Croatian Journal of Philosophy", zv.VI, št. 18, str. 571-605.

Fiengo, R. (2008). "Linguistic intuitions". Pridobljeno 17.1.2009, iz http://web.gc.cuny.edu/dept/lingu/people/bob/doc/LinguisticIntuitions.pdf

Henderson, J. in Horgan,T. (2000). "What Is *A priori* and What Is It Good For". *Southern Journal of Philosophy: Spindel Supplement* 38, str. 51-86.

Jackson, F. (1988), *From Metaphysics to Ethics*. Oxford: Oxford University Press.

Jutronić-Tihomirović, D. (1991). *Lingvistika i filozofija: ogledi o filozofskoj utemeljenosti lingvistike (= Linguistics and Philosophy: Essays in the Philosophical Foundations of Linguistics)* Zagreb: *Hrvatsko filozofsko društvo.*

Miščević, N. (2001). "Apriority and Conceptual Kinematics". *Croatian Journal of Philosophy*, zv. 1., št. 1.

Miščević, N. (2004). "Is apriority context sensitive". *Acta Analytica,* zv. 20, št. 1, str. 55-80.

Miščević, N. (2005). "Rescuing conceptual analysis". *Croatian Journal of Philosophy* zv. 5, št. 15.

Miščević, N. (2006a). "Devitt's Shocking Idea and Analyticity without Apriority". *Acta Analytica*, zv. 17.

Miščević, N. (2006b). "Intuitions: The discrete voice of competence". *Croatian Journal of Philosophy*, zv. 6, št. 18.

Peacocke, C. (2008). *Truly Understood*. Oxford: Oxford University Press.

Russell, B. (1927). *An Outline of Philosophy*. London: Allen and Unwin.

Russell, B. (1940). *An Inquiry into Meaning and Truth.* London: Allen and Unwin.

Russell, B. (1948). *Human Knowledge: Its Scope and* Limits. London: Allen and Unwin.

Rey, G. (2005). "Mind, Intentionality and Inexistence". *Croatian Journal of Philosophy,* zv. 5, št. 15.

Sosa, E. (2007). *A Virtue Epistemology, Apt Belief and Reflective Knowledge Vol. 1*. Oxford: Oxford University Press.

Williamson, T. (2004). "Philosophical 'Intuition' and Skepticism about Judgment". *Dialectica*, zv. 58, št. 1, str. 109-154.

Williamson, T. (2008). *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Wiley-Blackwell.